

ОСНОВНІ ТЕОРЕТИЧНІ КОНЦЕПЦІЇ У ВИВЧЕННЯ СТЕРЕОТИПІВ

О. С. Химович

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська 1, м. Львів, Україна, 79000.
o.khymovych@gmail.com*

Статтю присвячено аналізу основних теорій вивчення стереотипів як вітчизняними, так і іноземними авторами. Визначено основні парадигми та напрямки дослідження стереотипів, проаналізовано особливості вивчення стереотипів на основі соціокультурного напрямку. Зокрема, на основі проаналізованого матеріалу визначено особливості визначення поняття “стереотип” у структурному функціоналізмі, феноменології, етнометодології та соціокультурному напрямках.

Ключові слова: стереотип, культура, феноменологія, соціокультурний напрям, “визначення ситуацій”, габітус, символічні універсалії.

Постановка проблеми. Термін “стереотип” вивчають та використовуються в соціології та суміжних дисциплінах. Проте, на нашу думку, проблема полягає у визначеності, а точніше у невідповідності між наявними теоретичними та методичними розробками стосовно формування й функціонування поняття “стереотипів” у сучасному українському суспільстві з однієї сторони, та зростаючим значенням впливу стереотипізації на процеси поглиблення соціокультурної толерантності та соціальної згуртованості членів українського суспільства з іншої.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Зацікавленість стереотипами як одним зі способів сприйняття соціальної реальності сформувалася в 20-ті рр. XX ст. під впливом праці У. Ліппмана “Громадська думка” (W. Lippman “Public Opinion”). Вагомий внесок у розроблення проблеми зробили Т. Адорно (T. Adorno), Р. Бінклі, (R. Binkley), К. Брейлі (K. Braly), М. Горкгаймер (M. Horkheimer), Дж. Доллард (J. Dollard), Д. Кац (D. Katz), О. Клайнберг (O. Klenberg), У. Олбіг (W. Albig), Г. Оллпорт (G. Allport) та інші. В українській соціології вивченням стереотипів займаються В. Арбеніна, В. Красних, А. Ручка, В. Середа, Ю. Сорока та ін. [9]

Постановка завдання. Мета роботи – розкрити та описати основні підходи та парадигми у вивченні стереотипів у сучасному українському суспільстві. Досягнення цієї мети передбачало розв’язання таких завдань: визначення основних теоретико-методологічних підходів до соціологічного вивчення феномену “стереотип”;

порівняльний аналіз і систематизація несуперечливих положень теорій, що вивчають процеси формування стереотипів як методологічної бази статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розгляд стереотипів привертає увагу багатьох сучасних закордонних та вітчизняних дослідників. Унаслідок цього сформувалося своєрідне міждисциплінарне поле, у якому розглядається згадане явище у різних теоретичних площинах. Отже, у цій статті ми пропонуємо авторську концепцію основних теоретичних підходів до поняття стереотип. Загалом існує кілька різних класифікацій стереотипів. О. Щербакова виділяє три основні теоретичні напрямки у вивченні явища стереотипів. Її класифікація ґрунтується на відмінностях у об'єкті дослідження [14].

1. Перший “культурний” напрямок розглядає стереотип як культурний спадок, який формується і передається суспільством. Увага зосереджується на спрямованості на культуру.
2. Другий “індивідуалістичний” напрямок зосереджується на коренях упереджень індивіда, специфіці його способу мислення, яке оперує стереотипами, призводить до внутрішньої напруженості відносин і спотворює розвиток індивідуальних рис. Відповідно, основний акцент зроблено на індивіді (Т. Адорно) [10].
3. Третій “пізнавальний” напрямок розглядає процес категоризації індивідів і надання спільних характеристик цим категоріям як неунікнений процес пізнання. В межах цього напрямку наголошено на процесах пізнання (Т. Петтіґрю) [14].

Інший підхід пропонує поділ теорій дослідження стереотипів на дві основні парадигми: *соціально-психологічну* і *соціокультурну*. Представники соціально-психологічної парадигми зосереджують свою увагу на психологічних механізмах

формування стереотипів, розглядають стереотипи як елемент когнітивного процесу сприйняття та категоризації й вивчають їхню роль у формуванні групових кордонів та міжгрупової взаємодії. Однією з найперших теорій пояснення стереотипів є теорія “раціонального зерна”. Згідно з нею стереотип є похідним від окремих аспектів соціальної реальності. Це не означає, що стереотипи дають акуратну і повноцінну картину групи, однак вони вловлюють якусь рису, властиву певній спільноті, підкреслюють її й роблять видимою. Основна критика цієї теорії, на нашу думку, полягає в тому, що люди часто є носіями стереотипів щодо груп, з якими ніколи не стикалися. Теорія “ілюзорної кореляції” наголошує на тому, що явища чи речі, які зустрічаються часто, є менш “помітними” [7]. Натомість рідкісні явища чи риси привертають диспропорційно більше уваги, краще запам’ятовуються, створюють ефект більшої присутності. На основі такої “ілюзорної кореляції” і виникають стереотипи. Натомість, відповідно до теорії “базової помилкової атрибуції” індивіди або групи схильні пояснювати причини власної позитивної поведінки сталими внутрішніми факторами (як одвічно властивими), а причини власної негативної поведінки – зовнішніми тимчасовими факторами [7]. Проте, коли йдеться про чужинця чи чужу групу, то ситуація стає оберненою. Причини позитивної поведінки пояснюються як зовнішні та тимчасові, а негативної поведінки – як внутрішньо-групові й сталі.

Згідно з соціокультурною парадигмою формування стереотипів є глибоко вкоріненим у культурі, в якій особа живе і зростає. Вони формуються, репродукуються і передаються різноманітними шляхами: через соціалізацію в сім'ї та школі, культурні традиції, спілкування з друзями, постійні зустрічі з образами чи сюжетами, представленими у книжках, газетах, на телебаченні тощо.

У соціології основні напрямки досліджень стереотипів прийнято класифікувати відповідно до основних метапарадигм. Тому в подальшому ми хочемо запропонувати комплексне “теоретичне полотно”, з допомогою якого можна вивчати стереотипи, опираючись на ідеї Г. Зборовського [4, с. 3–15]. Зокрема, більшість досліджень стереотипів здійснено в межах структурного функціоналізму, який Г. Е. Зборовський зараховує до неокласичної соціології. В цьому підході закладені ключові теоретичні та методологічні підвалини дослідження стереотипів, це дає змогу визначити його провідним у цій проблематиці. Проте ми вважаємо такий підхід не цілком всеохопним, оскільки він не враховує безпосередніх індивідуальних досвідів та сприйняття стереотипів індивідами. Відтак, у вивченні цього аспекту функціонування стереотипів вважаємо за доцільне звернутися до інтерпретативної парадигми соціологічних досліджень і здійснити операціоналізацію поняття “стереотип”, виходячи саме з цієї теоретичної перспективи. Для цього ми спиратимемося на теоретичні засади феноменологічної соціології та символічного інтеракціонізму, який разом із феноменологією Г. Зборовський зараховує до неокласичної соціології. Проте також не варто відкидати соціокультурний чинник у формуванні стереотипів. Ідеї соціокультурного напрямку відображені зокрема у праці Р. О'Хари “Медіа для мільйонів”, в якій автор повністю відкидає таку умову формування стереотипу як міжгрупова взаємодія і акцентує свою увагу на тому, що стереотипи є очевидним наслідком впливу ЗМІ на соціальну сферу [15]. На думку автора, стереотип є продовженням масових маніпуляцій свідомістю, а не взаємовпливу двох суб'єктів спілкування. Процес впровадження стереотипів він подає як односпрямований та лінійний, тобто як такий, що передається від влади до індивідів. Цю думку підтримує також відома німецька соціолог Е. Ноель-Нойман, яка вважає, що ЗМІ можуть закріплювати ті стереотипи, які склалися у суспільстві, “легітимізуючи” їх як позицію більшості, або створювати цілковито нові [6].

Вагомий внесок у вивчення стереотипів зробила феноменологічна традиція. Засновник цього напрямку, філософ Е. Гусерль, запропонував розглядати знання людини про навколишній світ не як відображення реальності, а як її конструювання [8, с. 91–96]. Знання, сприйняття, досвід є суб'єктивно створеною конструкцією, у формі якої перед людиною постає соціальна реальність. Основоположник феноменологічної традиції в соціології А. Шюц визначає цю реальність як “усю сукупність об'єктів та подій всередині соціокультурного світу як досвіду повсякденної свідомості людей, які живуть своїм повсякденним життям серед подібних собі та пов'язаних з ними різноманітними стосунками інтеракції” [12]. Центральне місце в теорії посідає поняття “життєвий світ”, яке, на думку А. Шюца, є найбільш вичерпною базою для отримання наукового знання про соціальну реальність. Цей науковий підхід позиціонує світ як суб'єктивну соціальну реальність. Остання, як теоретичний конструкт, охоплює численні суспільні явища і постає перед людиною у вигляді системи образно-сміслових утворень: загальних

уявлень про світ, цінностей, норм поведінки, традицій тощо. Всі вони відображені в людській свідомості у вигляді певних шаблонів або типізацій. Останні А. Шюц визначає як набір типових конструктів, які визначають зрозумілість соціальних ситуацій [13]. Об'єкти і явища на цьому рівні сприймаються в термінах і типових характеристиках, тобто таких, що є спільними для всієї сукупності згаданої категорії. Повсякденний світ – це обов'язково інтерсуб'єктивний світ [8]. Саме цей факт робить можливою усвідомлену комунікацію, сприйняття соціальної реальності в цілому. Осмислюються, тобто розуміються, головню, минулі явища, що вже увійшли в суб'єктивний досвід, але не теперішні, не актуальні сьогодні. До того ж, осмислення, розуміння, яке, на думку А. Шюца, є основним механізмом усвідомлення людиною світу, проходить дві стадії: нижчу та вищу. На *нижчій стадії* відбувається виникнення значущих елементів досвіду, а на *вищій* утворюються стійкі конфігурації значень. Автор виділяє три види “розуміння”: істинне розуміння, розуміння як самоінтерпретація і типізує розуміння, яке ми відносимо до стереотипів. А. Шюц запропонував поняття “знання здорового глузду” для позначення накопиченого за допомогою типізації досвіду, смисл якого поділяють й інші члени суспільства [13]. Йдеться про конструкти конструктів, тобто конструкти другого порядку, які відображають сутнісні процеси конструювання соціальної реальності. Автор зазначає, що вони можуть значно різнитися від конструктів першого порядку, оскільки значення, якими індивіди наділяють процеси повсякденного життя, відрізняються від їхнього соціального пояснення. Стереотип, у системі типізацій А. Шюца, відображений у рамках розуміння конструктів як першого порядку, так і другого порядку. Адже обом поняттям притаманна властивість відтворювати смисли, якими люди наділяють оточуючий світ. До того ж, допускається можливість їхньої невідповідності об'єктивній реальності. Інтерсуб'єктивні світи двох різних груп можуть суттєво відрізнитися, що стає причиною відмінного бачення об'єктів індивідами різних груп. Саме тут зароджується усвідомлення індивідом своєї групи як “ми” та іншої групи як “вони”. У науковий вжиток вводяться принципово важливі поняття: конструкти першого та другого порядку, які вказують на місце стереотипів у системі конструювання соціальної реальності. Варто наголосити, що А. Шюц безпосередньо про стереотипи у своїх працях не писав. Проте з його ідей можна зробити наступні висновки: в системі типізацій приховане розуміння стереотипів як індикатора відтворення смислів, якими керуються індивіди при взаємодії з оточуючим світом. Також саме за допомогою стереотипів ми розуміємо повсякденний світ.

Аналогічно до вивчення стереотипів можна застосувати ідею етнометодології, яка розглядається в рамках неklasичної соціології. Вона більше зосереджується на латентних підвалинах повсякденного знання, які, як правило, не помічаються і не усвідомлюються самими людьми. Г. Гарфінкель вважає, що соціальна структура впливає на свідомість індивіда через соціально схвалювані установки, які він називає “фоновими очікуваннями” [3, с. 3–25]. Тобто можемо припустити, що стереотипи розглядаються крізь призму установок. Вище, ми вже згадували, що інколи в основі поняття стереотип знаходяться установки. Йдеться про уявлення соціального суб'єкта, що закарбовуються у формі правил діяльності (поведінки, розуміння, пояснення тощо). Дослідник зазначає, що люди у своїх соціальних діях завжди культурно обмежені

конкретними фоновими очікуваннями, що, зрештою, позначається на характері їхньої соціальної діяльності і на самій соціальній реальності. Фонові очікування, вважає Г. Гарфінкель, є фундаментальними латентними структурами суспільного життя – прийнятими правилами (стандартами, зразками), за якими люди створюють соціальну дійсність [3, с. 3–25].

Отже, якщо припустити, що стереотипи є різновидом фонових очікувань, то згідно ідей Г. Гарфінкеля саме вони будуть визначальними у конструюванні правил та стандартів соціальної реальності.

Якщо аплікувати ідеї символічного інтеракціонізму до вивчення стереотипів, то, перш за все, слід згадати міркування Дж. Міда. Він стверджував, що формування установок і моделей поведінки особистості детерміновано прийняттям установок і моделей інших членів групи [5]. Процес утворення “Я”, на його думку, включає два ступені: на першому – складається просто з організації конкретних установок інших індивідів у конкретних соціальних діях, а на другому – це “Мене” виступає не лише організацією цих окремих індивідуальних поглядів, а й організацією соціалізованих установок соціальної групи як цілого. Дж. Мід пояснює не лише окремі аспекти досвіду, а й загальні поняття – універсалії [5]. У випадку складної взаємодії, тобто за участі багатьох індивідів, враховується й узагальнена думка групи стосовно спільного об’єкта їхньої взаємодії, яку автор визначає як “роль узагальненого Іншого” [5, 16]. З одного боку, конкретні установки знаходяться поза індивідом – там, де починається соціальна взаємодія, а з іншого – цей конструкт трансформується у настанови, уявлення індивіда, які є складовою його особистості. Таким чином, будучи узгодженим із соціальним оточенням, установки роблять поведінку людини в конкретній ситуації адекватною. Тобто установка формується на перетині індивідуального і соціального. У цьому випадку стереотипи розглядаються крізь призму установок та уявлень індивіда, що конструюються на основі досвіду та передання універсалій у процесі взаємодії індивідів. Також варто зазначити, що саме з врахуванням ідей взаємодії Дж. Міда ми можемо описати образи “Інших” або “чужих” та образ “свого”.

У. Томас вводить поняття “визначення ситуацій”, яке включає, з одного боку, індивідуальні установки, а з іншого – орієнтацію на групові цінності та норми. Автор розуміє соціальну ситуацію як реальність, у яку вірять ті, хто в ній бере участь, а точніше ті, хто її визначає [8, с. 91–102]. Для індивіда це означає, що в яку б він ситуацію не потрапив, він завжди опиняється перед специфічним очікуваннями інших учасників, що вимагають відповідної реакції. Суспільство, на думку У. Томаса, можливе завдяки тому, що у більшості випадків визначення найбільш важливих ситуацій, що даються різними людьми, принаймні приблизно збігаються. Забезпечують цю подібність визначення ситуацій, як зазначає У. Томас, так звані “стійкі зразки соціальної поведінки”, які становлять певну структуру, що закарбовується у свідомості ще в ранньому віці [8, с. 91–102]. Відтак, якщо врахувати, що стійкими зразками уявлень про поведінку є стереотипи, можемо стверджувати, що згідно з У. Томасом стереотипи є важливою складовою соціального життя. Крім того, вони закладаються в свідомість індивіда у ранньому віці.

Подібне знаходимо в теорії габітусу П. Бурд’є, який вводить це поняття для позначення “системи набутих схем, що діють на практиці як категорії сприйняття і

оцінювання або як принцип розподілу на класи, і одночасно як організаційний принцип діяльності” [2, с. 44–59]. Габітус породжується в соціальному середовищі і є “системою стійких набутих упередженостей” [2, с. 44–59].

П. Бергер та Т. Лукман звертаються до поняття символічних універсалій і визначають їх як соціально-історичний продукт, який передбачає порядок суб’єктивного осмислення досвіду. Автори вважають, що такі універсалії розставляють все по порядку в житті індивіда, оскільки інтегрують найрізноманітніші значення, що існують у повсякденному житті, допомагають їх упорядкувати і “повернути до реальності” [1, с. 145–150].

Аналізуючи ідеї П. Бергера та Т. Лукмана, робимо висновок, що універсалії вони визначають як стереотип, і що саме за допомогою стереотипів ми структуруємо наше знання та вносимо певний порядок у сприйняття соціальної реальності.

Аналізуючи подані вище класифікації, варто наголосити, що перший напрямок, поданий О. Щербаковою, як і в соціокультурній парадигмі, розглядає стереотип як культурний наслідок, що і лежить в основі нашого дослідження. Що ж стосується другого й третього підходу, то основою при розгляді стереотипів є радше психологічні фактори, які прийнято розглядати та вивчати у соціально-психологічній парадигмі.

Висновок. Отож в основі наших подальших досліджень буде неklasична метапарадигма, а теоретико-методологічною базою нашої роботи буде соціокультурний напрям, який розглядає стереотип як культурний феномен, що формується і репродукується певними соціальними інститутами чи мережами. Саме соціокультурний підхід закладає розуміння суспільства як єдності культури й соціальності. Цю єдність утворює і перетворює людина. Культура розглядається як сукупність способів і результатів людської діяльності (матеріальних і духовних), а соціальність – сукупність відносин кожної людини або іншого соціального суб’єкта з іншими суб’єктами. Згідно ідей М. Лапіна сучасні суспільства є великими самодостатніми соціокультурними системами. Зміни у культурі, у відповідних культурних програмах, змінюють зміст діяльності, адже культура для людини слугує програмою діяльності [11, с. 37–53].

У подальшому дослідженні ми намагатимемося виявити, чи впливає культура крайн-реципієнтів на трудових мігрантів, та як саме це відображається у ставленні трудових мігрантів до представників “Інших” національних / етнічних груп. Проте варто зазначити, що жоден з напрямів повною мірою не дозволяє розв’язати наукову проблему дисертації у всій глибині, адже одні напрями акцентують увагу на психологічному факторі, інші – на конструюванні реальності в повсякденному житті тощо. Так, з праць У. Ліпмана варто обрати положення, що, з однієї сторони, й справді найчастіше стереотипи передаються з допомогою різних соціальних інститутів: ЗМІ, сім’ї, освітньої системи, проте такий підхід передбачає аналіз на рівні суспільства.

На нашу думку, стереотип може виникати чи змінюватися не тільки під дією соціальних інститутів, але й у процесі активних контактів із великою кількістю представників певної національної / етнічної групи унаслідок перебування за кордонами власної країни. Наприклад, у нашому випадку таку групу становитимуть трудові мігранти. Пізніше цей стереотип може переноситися у суспільство-донор через мікрота мезорівневі соціальні мережі тими трудовими мігрантами, що повернулися або приїхали на тимчасове перебування додому.

Отже, пропонуємо стереотип розглядати як соціокультурний феномен, який присутній одночасно в трьох вимірах соціальної реальності у вигляді: 1) соціальних інститутів (сім'я, освіта, релігія тощо), адже трудові мігранти найчастіше контактують із своїми рідними та близькими, з якими діляться інформацією, набутим досвідом та стереотипами; також дуже часто на формування стереотипів впливає освіта та релігія трудового мігранта; 2) соціальних практик (громадянська та культурна активність трудових мігрантів, їхня соціальна участь у повсякденному житті та комунікація з різними етнічними та національними групами, адже саме трудові мігранти безпосередньо комунікують з представниками різних національних / етнічних груп); 3) культурних значень (значення, приписувані різним національним практикам, символам та групам, соціокультурна толерантність тощо).

Також вважаємо за необхідне використати крім базових положень соціокультурного підходу, положення таких напрямів як: феноменологія, етнометодологія, символічний інтеракціонізм та постструктуралізм. Теоретичні положення цих підходів не є взаємосуперечливими, тому вважаємо за доцільне сформулювати синтезовану модель для вивчення стереотипів. Відтак, на основі здійсненого нами аналізу до нашої моделі ввійдуть наступні положення: з феноменології використовуватимемо положення А. Шюца про типізує розуміння повсякденного світу, конституювання соціальної реальності за допомогою смислів, якими індивіди наділяють оточуючий світ та усвідомлення приналежності до “ми” та “вони” груп, оскільки саме трудові мігранти переносять власний досвід на поведінку іншого суб'єкта, і тим самим несвідомо ототожнюють його із собою або ж навпаки протиставляють його собі. Це все відбувається в повсякденній інтерпретації соціальних реалій, і тим самим призводить до формування певних стереотипів, які є притаманними для окремо взятої соціальної групи. Використовуватимемо ідеї П. Бергера та Т. Лукмана про те, що саме стереотипи структурують наші знання та вносять порядок у суб'єктивне осмислення досвіду.

Таким чином соціальна реальність суб'єктів перебуває на перетині макро- та мікрорівня і фактично слугує набором стереотипів, які охоплюють всю багатозначність сприйняття індивідів навколишнього світу в часі та просторі та слугують чинником взаєморозуміння людей і суспільної взаємодії. Це буде представлено при аналізі отриманих нами результатів у подальшому. З етнометодології використовуватимемо ідеї, що стереотип є різновидом фонових очікувань, а також, що саме фонові очікування є фундаментальними латентними структурами суспільного життя – прийнятими правилами (стандартами, зразками), за якими люди створюють соціальну дійсність. Трудові мігранти в своїх соціальних діях завжди є культурно обмеженими конкретними “фоновими очікуваннями”, оскільки вони перебувають під впливами щонайменше двох культурних середовищ, в кожному з яких є свої традиції, правила та норми, які часто різняться. З символічного інтеракціонізму ми використовуватимемо ідеї Дж. Міда, який розглядає стереотипи через універсалії, які при взаємодії індивідів творять образи “Інших” та “своїх”. Саме трудові мігранти утворюють цілу соціальну групу, в якій при взаємодії багатьох індивідів враховуються і узагальнюються думки групи стосовно спільного об'єкта їхньої взаємодії, що можна визначити як “образ узагальненого Іншого”. Також використовуватимемо положення вчення У. Томаса

про те, що саме стереотипи є однією з складових життя індивідів, що проявляються у стійких зразках соціальної поведінки. Для трудових мігрантів, які перебувають у чужому середовищі, це означає, що в яку б вони ситуацію не потрапили, вони завжди будуть в ситуації перед специфічними очікуваннями інших індивідів, що вимагають від них певної реакції на ту чи іншу дію, що дуже часто створює або посилює прірву між ними. Проте вся проблема закладена у різниці культур та незнанні певних норм та правил. Із постструктуралістського підходу ми використовуємо ідею про те, що стереотип не є системою стійких набутих упереджень, а навпаки, є плинним та змінним у сьогочасному суспільстві. Це яскраво проявляється на прикладі трудових мігрантів, які до міграції мали сформовані стереотипи про ту чи іншу національну / етнічну групу. Пізніше ці стереотипи змінилися під час взаємодії з цими групами, а також в результаті цього створилися нові стереотипи. Ідеї П. Бурдьє ми не беремо до уваги у своїй роботі, адже вважаємо стереотипи змінними, які конструюються у процесі взаємодії та обміні досвідом, що спробуємо довести при аналізі зібраних емпіричних матеріалів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бергер П. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман / Пер. с англ. Е. Руткевич. – М. : Медиум, 1995. – С. 145-150.
2. Бурдьє П. Структура, габитус, практика / П. Бурдьє // Журнал социологии и социальной антропологии. – 1998. – Т. I. – № 2. – С. 44–59.
3. Гарфинкель Г. Что такое этнометодология? / Г. Гарфинкель // Социологическое обозрение. – 2003. – Т 3 – № 4. – С. 3–25.
4. Зборовский Г. Е. Метопарадигмальная модель теоретической социологии / Г. Е. Зборовский // СОЦИС. Социологические исследования. – 2008. – №4. – С. 3-15.
5. Мід Джордж Г. Дух, самотність і суспільство / Джордж Г. Мід [пер. з англ. та передм. Тарас Карпало]. – К. : Український центр духовної культури, 2000. – 374 с.
6. Нозль-Нойман Э. Общественное мнение: Открытие спирали молчания / Элизабет Нозль-Нойман ; [пер. с нем. / общ. ред. и предисл. Мансурова Н.С.]. – М. : Прогресс-Академия, Весь Мир, 1996. – 356 с.
7. Середа В. В. Етносоціологія : навч. посіб. / Вікторія Середа. – Л.: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – 106 с.
8. Ткаченко І. Теоретичні витоки концептуалізації поняття “стереотип” / І. Ткаченко // Соціальні виміри суспільства : зб. наук. праць. – К., 2010. – Вип. 2 (13). – С. 91–102.
9. Химович О. Стереотип: теоретико-методологічні підходи до інтерпретації / О. Химович // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики, 2013. – Вип. 59–60. – С. 66–76.
10. Христофорова О. Национальные стереотипы коммуникативного поведения и их влияние на межэтнические взаимодействия / О. Христофорова // Язык и этнический конфликт / Под ред. Б. Олкотт. – Москва, 2001. – С. 99–114.
11. Черниш Н. Й. Основні поняття й положення соціокультурного підходу та специфіка застосування їх у соціології / Н. Й. Черниш, О. А. Ровенчак // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2006. – № 1. – С. 37–53.
12. Шюц А. Формирования понятия и теории в общественных науках / А. Шюц // Американская социологическая мысль. – М. : МГУ, 1994. – 496 с.
13. Шюц А. Чужой / А. Шюц / Пер. с нем. // Смысловая структура повседневного мира:

- очерки по феноменологической социологии. – М. : Академические проект, 2003. – 390 с.
14. Щербакowa Д. И. Этнические стереотипы в русско-чеченских отношениях / Ответственный редактор В. В. Черноус // Южнороссийское обозрение Центра системных региональных исследований и прогнозирования ИППК ЮФУ и ИСПИ РАН. – Ростов н/д: Изд-во СКНЦ ВШ ЮФУ, 2009. – Выпуск 59. – 176с.
  15. O'Hara R. Media for millions / Robert O'Hara. – N.Y. : Random House, 1961. – 421 p.
  16. Tajfel H. Human Groups and Social Categories / H. Tajfel. – Cambridge, 1981. – 369 p.

REFERENCES:

1. Berger P., Luckman T. (1995) Social construction of reality. Treatise on Sociology of Knowledge. – М.: Medium, 1995. – P. 145–150.
2. Bourdieu P. (1998) Structure, habit, practice. Journal of Sociology and Social Anthropology. – T. I. – No. 2. – P. 44–59.
3. Garfinkel G. (2003) What is ethnomethodology? Sociological review. – T. 3 – No. 4 – P. 3–25.
4. Zborovskiy G. E. (2008) Metaparadigm model of theoretical sociology. SOCIUS. Sociological research. – No. 4. – P. 3–15.
5. Mead George G. (2000) Spirit, Loneliness and Society. – К.: Ukrainian Center for Spiritual Culture, – 374 pp.
6. Noel–Neumann E. (1996) Public opinion: The opening of the spiral of silence. – М.: Progress Academy, Worldwide. – 356 pp.
7. Sereda V. V. (2007) Etnosotsiologiya: Teach. manual. – L.: Publishing Center of Ivan Franko National University of LNU. – 106 p.
8. Tkachenko I. (2010) Theoretical origins of conceptualization of the concept of “stereotype”. Social dimensions of society: Sb. sciences works – К. – Vip. 2 (13). – P. 91–102.
9. Khymovych O. (2013) Stereotype: the theoretical–methodological approaches to the interpretation. Social Technologies: Current Problems of Theory and Practice. – Proceedings. 59–60. – P. 66–76.
10. Christoforova O. (2001) National stereotypes of communicative behavior and their influence on interethnic interactions. Language and ethnic conflict / Ed. B. Olcott. – Moscow. – P. 99–114.
11. Chernysh N. Y., Rovenchak O. (2006) Basic concepts and provisions of the socio–cultural approach and the specifics of their application in sociology. Sociology: theory, methods, marketing. – No. 1. – P. 37–53.
12. Shuts A. (1994) Formation of the concept and theory in social sciences. American sociological thought. – М.: MGU. – 496 p.
13. Shuts A. (2003) Semantic structure of the everyday world: essays on phenomenological sociology. – М.: Academic project. – 390s.
14. Shcherbakova D. I. (2009) Ethnic Stereotypes in Russian–Chechen Relations. Southern Russian Review of the Center for Systemic Regional Studies and Forecasting of the IPPK SFU and ISSP RAS. – Rostov N / A: Publishing house of the SCENTS of the VS SFU. – Issue 59. – 176 с.
15. O'Hara R. (1961) Media for millions. – N.Y. : Random House. – 421 p.
16. Tajfel H. (1981) Human Groups and Social Categories. – Cambridge. – 369 p.

FUNDAMENTAL THEORETICAL CONCEPTS IN THE STUDY OF “STEREOTYPES”

О. Khymovych

*Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska Str. 1, 79000, Lviv,
o.khymovych@gmail.com*

The article is devoted to the analysis of the basic theories of studying stereotypes both in domestic and foreign authors. Author has developed a new conceptual framework targeting stereotypes among today's Ukrainian migrant laborers. This conceptual model is based on socio-cultural approach. According to the socio-cultural approach theory, we analyze the stereotype as a socio-cultural phenomenon that is present simultaneously in three dimensions of social reality in the form of social institutions (family, education, religion, etc.), as labor migrants often contact their relatives and friends with whom information, experience and stereotypes are shared; also very often the formation of stereotypes is influenced by the education and religion of the migrant worker); social practices (public and cultural activity of migrant workers, their social participation in everyday life and communication with various ethnic and national groups, since migrant workers themselves are directly communicating with representatives of different national / ethnic groups); and cultural values (values attributed to various national practices, symbols and groups, socio-cultural tolerance, etc.).

In this article we propose an author's conception of the basic theoretical approaches to the concept of a stereotype. We proposed a comprehensive “theoretical canvas”, through which one can study stereotypes, drawing on the ideas of G. Zborovsky. In particular, on the basis of the analyzed material, the peculiarities of definition of the concept of “stereotype” in structural functionalism, phenomenology, ethnomethodology and socio-cultural direction are determined. The theoretical provisions of these approaches are not mutually contradictory; therefore we consider it appropriate to formulate a synthesized model for the study of stereotypes. In a further study, we will try to determine whether the culture of recipient countries affects migrant workers, and how this is reflected in the attitude of migrant workers to representatives of “Other” national / ethnic groups.

Key words: stereotype, culture, phenomenology, socio-cultural direction, “definition of situations”, habitus, symbolic universals.

Стаття надійшла до редколегії 12.06.2018

Прийнята до друку 17.08.2018